

इति तन्त्रचूडामणौ शिवपार्वतीसंवादे एक-
पञ्चाशद्विद्योत्पत्तौ पीठनिर्णयः समाप्तः ॥ * ॥
(देवीभागवतोक्ताष्टाधिकशतपीठनामानि यथा,
तत्रैव । ७ । ३० । ४४—६५ ।

“अपश्यत्तां सर्वो वद्वौ दृष्टमानान् चित्कलाम् ।
स्त्वन्ध्यारोपयामास ह्य ! सतीति वदन् सुहृः ॥
बभ्राम भ्रान्तचित्तः सन्नानादेशेषु शङ्करः ।
तदा ब्रह्मादयो देवाश्चिन्तामापुरनुत्तमाम् ॥
विष्णुस्तु त्वरया तत्र धनुस्त्वाम्य मार्गणेः ।
चिच्छेदावयवान् सत्वास्तत्तत्स्थानेषु तेऽपतन् ॥
तत्तत् स्थानेषु तत्रासीन्नानामर्षिधरो हरः ।
उवाच च ततो देवान् स्थानेष्वेतेषु ये शिवाम् ॥
भजन्ति परया भक्त्या तेषां किञ्चिन्न दुर्लभम् ।
निधं सन्निहिता यच्च निजाङ्गेषु परात्मिका ॥
स्थानेष्वेतेषु ये मर्त्याः पुरश्चरणकर्मिणः ।
तेषां मन्त्राः प्रसिध्यन्ति मायाबीजं विशेषतः ॥
इत्युक्त्वा शङ्करस्तेषु स्थानेषु विरहातुरः ।
कालं निन्द्य वृषश्चेष्ट । जपस्थानसमाधिभिः ॥
जनमेजय उवाच ।

कानि स्थानानि तानि स्युः सिद्धपीठानि चानघ ! ।
कतिसंख्यानि नामानि कानि तेषाञ्च मे वद ॥
तच्च स्थितानां देवीनां नामानि च कृपाकर ! ।
क्षतार्थोऽहं भवे येन तद्वाच्यं महामुने ! ॥

आस उवाच ।

शृणु राजन् ! प्रवक्ष्यामि देवीपीठानि सांप्रतम् ।
येषां श्रवणमात्रेण पापहृत्तो भवेन्नरः ॥
येषु येषु च पीठेषूपस्थेयं सिद्धिकाङ्क्षभिः ।
भूतिकामैरभिधेया तानि वक्ष्यामि तत्त्वतः ॥
वाराणस्यां विशालाक्षी गौरीसुखनिवासिनी ।
क्षेत्रे वै नैमिशारण्ये प्रोक्ता सा लिङ्गधारिणी ॥
प्रयागे ललिता प्रोक्ता कासुकी गन्धमादने ।
मानसे कुमुदा प्रोक्ता दक्षिणे चोत्तरे तथा ॥
विश्वकामा भगवती विश्वकामप्रपूरिणी ।
गोमन्ते गोमती देवी मन्दरे कामचारिणी ॥
मदोक्तता चैत्ररथे जयन्ती हस्तिनापुरे ।
गौरी प्रोक्ता कान्यकुब्जे रम्भा तु मलयाचले ॥
एकान्तपीठे संप्रोक्ता देवी सा कीर्तिमत्यपि ।
विश्वे विश्वेश्वरी प्राहुः पुरुषूताञ्च पुष्करे ॥
केदारपीठे संप्रोक्ता देवी सन्मागंदायिनी ।
मन्दा हिमवतः पृष्ठे गोकर्णे भद्रकर्णिका ॥
स्थानेश्वरी भवानी तु विष्ण्वे विष्ण्वपत्तिका ।
श्रीशैले माधवी प्रोक्ता भद्रा भद्रेश्वरे तथा ॥
वराहशैले तु जया कमला कमलाचले ।
रुद्राग्रे रुद्रकोश्यान्तु काली कालञ्जरे तथा ॥
शालग्रामे महादेवी शिवलिङ्गे जलाप्रिया ।
महालिङ्गे तु कपिला माकोटे सुकुटेश्वरी ॥
मायापूर्यां कुमारी स्वात्मन्ताने ललितात्मिका ।
गयायां मङ्गला प्रोक्ता धिमला पुरुषोत्तमे ॥
उत्पलाक्षी सहस्राक्षे हरिण्याक्षे महोत्पला ।
विषाशायाममोवाक्षी पाडला पुष्कर्वर्द्धने ॥
नारायणी सुपार्श्वे तु त्रिकूटे रुद्रसुन्दरी ।
विपुले विपुला देवी कल्याणी मलयाचले ॥

सह्याद्रावेकवीरा तु हरिश्चन्द्रे तु चन्द्रिका ।
रमणा रामतीर्थे तु यमुनायां गङ्गावती ॥
कोटवी कोटतीर्थे तु सुगन्धा माधवे वने ।
गोदावर्यां त्रिसन्ध्या तु गङ्गाद्वारे रतिप्रिया ॥
शिवकुण्डे शुभानन्दा नन्दिनी देविकातटे ।
रुक्मिणी द्वारवत्यान्तु राधा रुद्रावने वने ॥
देवकी मधुरायान्तु पाताले परमेश्वरी ।
चित्रकूटे तथा सीता विन्ध्ये विन्ध्याधवासिनी ॥
करवीरे महालक्ष्मीरुमादेवी विनायके ।
आरौठ्या वैद्यनाथे तु महाकाले महेश्वरो ॥
अभयेत्युत्तरीयेषु नितम्बा विन्ध्यपर्वते ।
माण्ड्ये माण्डवी नाम स्वाहा माहेश्वरीपुरे ॥
हृगलखे प्रचण्डा तु चण्डिकाभरकण्डके ।
सोमेश्वरे वरारोहा प्रभासे पुष्करावती ॥
देवमाता सरस्वती पारावारा तटे स्मृता ।
महालये महाभागा पयोध्यां पिङ्गलेश्वरी ॥
सिंहिका कृतघ्नार्थे तु कार्तिके ललिताङ्करी ।
उत्पलावर्तके लोला सुभद्रा प्रोणसङ्गमे ॥
माता सिद्धवने लक्ष्मीरनङ्गा भरताश्रमे ।
जालन्धरे विश्वसुखी तारा किष्किन्धमर्वते ॥
देवदारवने पुष्टिर्मेधा काष्ठीरमखले ।
भीमादेवी हिमाद्रौ तु तुष्टिर्विश्वेश्वरी तथा ॥
कपालमोचने शुद्धिर्माता कायावरोहणे ।
शङ्खोद्गारे धरा नाम धृतिः पिङ्गारके तथा ॥
कला तु चन्द्रभागायामच्छोदे शिवधारिणी ।
वेणायामन्दता नाम वदन्त्यासुखेशी तथा ॥
औषधिषोत्तरकुरौ कुशश्रीपे कुशोदका ।
मन्मथा हैमकूटे तु कुमुदे सत्यवादिनी ॥
अश्वत्ये वन्दनीया तु निर्धिवेश्रणालये ।
गायत्री वेदवदने पार्वती शिवसन्निधौ ॥
देवलोकं तथेन्द्राणी ब्रह्मास्तेषु सरस्वती ।
सूर्यविम्बे प्रभा नाम मातृणां वैष्णवी मता ॥
अरुन्धती सतीनान्तु रामासु च तिलोत्तमा ।
चित्रे ब्रह्मकला नाम शक्तिः सर्वेश्वरीरिणाम् ॥
इमान्यष्टशतानि स्युः पीठानि जनमेजय ! ।
तत्संख्याकास्तदीशान्यो देशश्च परिकीर्तितः ।
सतीदेशजभूतानि पीठानि कथितानि च ।
अन्यान्यपि प्रसङ्गेन यानि मुख्यानि भूतले ॥
यः स्मरेच्छृणुयाद्वापि नामाष्टशतसुतमम् ।
सर्वपापविनिर्मुक्तो देवीलोकं परं व्रजेत् ॥
एतेषु सर्वपीठेषु गच्छेद् यात्राविधानतः ।
सन्तर्पयेच्च पित्रादीन् श्राद्धादीनि विधाय च ॥
कुर्याच्च महतीं पूजां भगवत्या विधानतः ।
चमापयेज्जगद्वाचीं जगद्धामां सुहृद्भुजः ॥
कृतकृत्यं स्वमात्मानं जानीयाज्जनमेजय ! ।
भक्ष्यभोग्यादिभिः सर्वान् ब्राह्मणान् भोजये-
त्ततः ॥
सुवासिनीः कुमारीश्च बटुकार्दीस्तथा वृष ! ।
तस्मिन् क्षेत्रे स्थिता ये तु चाण्डालाद्या अपि
प्रभो ! ॥
देवीरूपाः स्मृताः सर्वे पूजनीयास्ततो हि ते ।
प्रतिपह्नादिकं सर्वं तेषु क्षेत्रेषु वर्जयेत् ॥

यथाशक्तिपुरश्चर्यां कुर्यात्सन्तस्य सत्तमः ।
मायाबीजेन देवेशीं तत्तत्पीठाधिवासिनीम् ॥
पूजयेद्निर्गणं राजन् ! पुरश्चरणकृद्वेत् ।
वित्तश्राव्यं न कुर्वीत देवीभक्तिपरो नरः ॥
य एवं कुरुते याचां श्रीदेव्याः प्रीतमानसः ।
सहस्रकल्पपर्यन्तं ब्रह्मलोके महत्तरे ॥
वसन्ति पितरस्तस्य सोऽपि देवीपुरे तथा ।
अन्ते लब्धा परं ज्ञानं भवेत्सुक्तो भवासुधेः ॥”)
अन्यानि पीठादीनि कालीपुराणे १८५०।६१
अध्यायेषु द्रष्टव्यानि ॥ * ॥ पीठन्यासस्तु न्यास-
शब्दे द्रष्टव्यः । पीठदेवतापूजनं न्यासक्रमेणैव ॥
पीठकेलिः पुं, (पीठे आसने केलिनर्म्मोदिरस्य ।)
पीठमहानायकः । यथा,—
“विष्णो गल्लीकः षट्पद्मः कामकेलिर्विदूषकः ।
पीठकेलिः पीठमहो भविलिङ्गदुरो विटः ॥”
इति चिकावशेषः ॥

पीठमहः, पुं, (नृदनातीति । नृद + अच् ।
पिठस्यासनस्य महः ।) नायकविशेषः । तस्य
लक्षणम् । कुपितस्त्रीप्रसादकः । उदाहरणं
यथा,—
“कोऽयं कीपविधिः प्रयच्छ करुणागर्भं वचो
जायतां
पीयूषद्रवदीर्घिकापरिमलैरामोदिता मेदिनी ।
आस्तां वा सुहृदयान् लोचनमिदं आवर्तयन्ती-
सुहृ-
र्यस्ते कुप्यसि तस्य सुन्दरि ! तपोवृन्दानि
वन्दामहे ॥

नर्मसन्निवोऽप्ययमेव ।” इति रसमञ्जरी ॥ (अयं
हि नायकस्य उत्तमसहायानामन्यतमः । इति
साहित्यदर्पणम् । ३।५३ ॥ नायकप्रियः । अति-
धृष्टः । यथा, मेदिनी । दे, ५० ।
“पीठमहोऽति धृष्टे स्यात् नायकस्य प्रियेऽपि च ॥”
यथा, महाभारते । ४ । २० । ३३ ।
“प्रेचते स्म विराटस्तु कङ्कश बहवो जनाः ।
रथिनः पीठमहोऽहं हस्त्यारोहाश्च नैगमाः ॥”)
पीठसर्पौ, [नृ] त्रि, (पीठेन सर्पतीति । सर्प +
त्रिनिः ।) खड्गः । तत्पर्यायः । पांशुरः २ ।
इति हारावली ॥

पीठी, स्त्री, (पीठ + खल्यार्थे डीष् ।) आसनम् ।
इति शब्दरत्नावली ॥ पीड्डी इति भाषा ॥
पीड, ऋ क वाधे । गाह् । इति कविकल्पद्रुमः ॥
(चुरां परं-सकं-सेट् ।) वाधो विहतिः । गाहो
विलोडनम् । ऋ, अपिपीडित् अपिपीडित् । क,
पीडयति शत्रुं लोकः । पीडयति स्तनं कामी ।
इति दुर्गादासः ॥
पीडनं, स्त्री, (पीड् वाधे अवगाह्ये वा + भावे-
ल्युट् ।) शस्यादिसम्पन्नदेशस्य परचक्रणं पीड-
नम् । शत्रुकृतमाप्रहारः । इति केचित् ।
पदाक्रमणम् । इति केचित् । इति भरतः ॥ तत्-
पर्यायः । अवमर्दः २ । इत्यमरः । २।८।१०६ ॥
(यथा, देवीभागवते । ३ । १२ । १३ ।
“पीडनञ्चैव पाञ्चाल्यास्तथा द्यूते पराजयः ॥”)